

λεμον' ἐάν Ἑρρίκος ὁ Ε', ἢ Νικπολέων ὁ Δ' ἀναβῶσιν ἐπὶ τὸν θρόνον βα-
 βακίως τοῦτο γυνήσεται τῇ συνεργείᾳ τοῦ κλήρου, ὅστις θ' ἀπαιτήσῃ νέαν
 σταυροφορίαν ἵνα ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοὺς καταδιωκομέ-
 νους πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ ὧν τὴν ἐπικουρίαν θὰ ὑποσχεθῇ τὰ κράτη,
 ἐν αἷς ὑπερισχύει τὸ κληρικὸν κόμμη, πιθανῶς θὰ παρασυρθῶσιν εἰς τὸν
 ἱερὸν πόλεμον. Ἰδοὺ ἡ κηρυττομένη πολιτικὴ ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ «Σύμ-
 παντος», καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τῶν δημοσίων ἐργάνων τοῦ παπισμοῦ. Τὴν
 πικρινόρθωσιν τῶν νομίμων δυναστειῶν ἐν ταῖς τρισὶ λατινικαῖς χώραις,
 τῇ Ἰσπανίᾳ, τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, τὴν Ῥώμην τῷ πάπᾳ παραδι-
 δομένην καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπιτήρησιν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν ἐπανάκαμψιν
 εἰς τὰς ἀληθεῖς τοῦ κυβερνᾶν ἀρχάς, ἤτοι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου καὶ
 τῆς καθολικῆς παραδόσεως ἀνυγορευομένους, ἰδοὺ τὸ μεγαλεπίβολον σχέ-
 διον, ὅπερ ἀπανταχοῦ οἱ ὑπεράλπειοι ἐπιδιώκουσι νὰ ἐκτελειώσωσιν· ἄρα
 γε θὰ ἐπιτύχωσι; τίς οἶδεν; ἀλλ' ἐάν ἡττηθῶσιν ἐν αὐτῇ τῇ προσβολῇ
 κατὰ τοῦ πρᾶτεσταντισμοῦ, ποίᾳ ἔσεται ἡ τύχη τῶν ἡττημένων; Φρίσ-
 σει τις διακρούμενος τὰς συμφοράς ἃς ἐτοιμάζει τῇ Εὐρώπῃ, τὰ ὄνειρον
 τοῦ γ' ἀποδοθῇ τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ παγκόσμιος βασιλεία, ἣν νῦν ἐπιδιώκει
 μετὰ πλείστης ὁσῆς ὡς οὐδέποτε τόλμης καὶ λύσσης.

ΙΔΙΟΤΡΟΠΙΑ

ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΕΝ Τῇ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ.*

Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη πολλῶν ἡ προσοχὴ ἀποσπασμένη ἀπὸ τῆς τῶν πα-
 λασιτέρων χρόνων ἐρεῦνης, ἀπὸ τῆς ζητήσεως τῶν καθ' ἐκάστην λαμπρό-
 τερον ἀναδεικνυμένων τῆς ἀρχαιότητος σημείων διευθύνθη πρὸς τὴν πε-
 ρίοδον ἐκείνην τοῦ βίου τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἣτις ὑπὸ μείζονος σκότους πε-
 ρικαλυπτομένη βυθιτέρας ἔχρηζε καὶ τῆς σπουδῆς, τελειότερας καὶ ἀπα-
 τελεσματικωτέρας τῆς μελέτης. Οὐχὶ τοσοῦτον ἐγκαίρως ἀλλ' ἐπὶ τέλους
 καὶ παρ' ἡμῖν κατενοήθη ἡ ἀξία, ἐγνώσθη ἡ θέσις, ἣν πρέπει νὰ κατέ-
 χωσιν οἱ χρόνοι οἱ τὸ ὄνομα τῶν Βυζαντινῶν ἀναβεβλημένοι ἐν τῇ καθ'
 ὅλου ἐνεργείᾳ τοῦ ἔθνους, ἐν τῇ κατὰ μέρος μορφώσει.

Περὶ τῇ ὅλῳς ὑπάρχει ἡ κατὰδείξις καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας
 τῆς περὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐνασχολήσεως ἀλλὰ καὶ πρόσκορος ἴσως καθί-
 σταται ἡ ἐπανάληψις τῆς ἰδέας ταύτης, μετὰ τὴν τηλικαύτην ἐρευνᾶν
 μετὰ τὴν γιγάντειον ἐργασίαν, δι' ἧς κατεδείχθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ
 ἀναπετάννυται ὁλόκληρον τὸ θέκτρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν πάσῃς ταύτῃ

* Ἀνεγνώσθη τῇ 3 Μαΐου ἐν τῷ ἐν Περικίῃ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Ἐλικῶν».

σχέσει τοῦ καθ' ὅλου βίου. Ἐγνώσθη ἀρκούντως τὸ ὕψος τῆς διανοίας, ἐξετιμήθη δέοντως ἡ παλαιότερα τέχνη καὶ διατελεῖ θεραπευομένη, τὸ μὲν διὰ τῶν παντοίων ἐρευνῶν, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταγγίσεως τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων εἰς συμπλήρωσιν νεωτέρας ἐργασίας, εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν προσέγγισιν καὶ ποιὸν τινὰ συγχρωτισμὸν τῶν δύο πρὸς τὸ αὐτὸ τεινόντων σημείων, τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τίς ὁμῶς δὲν διαβλέπει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τῶν δύο μακρὰν ἀλλήλων κειμένων; τίς δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι ἐν τῇ ζητουμένῃ ταύτῃ συνενώσει διάστασις τις ἐν μέσῳ παρεμπесоῦσα ἀπεχώρισε τὰ δύο ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέρη, διάστασις καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη ἀποκλίνουσα ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων ἀφισταμένη; Διέτρεξαν τὸ εὐρὸν αὐτῶν στάδιον ἀναβάντες μέχρι τοῦ ὑψίστου τῆς ἀκμῆς αὐτῶν οἱ προπάτορες· κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπῆλθε βαθμηδὸν ἡ παρακμὴ, ἡναγκάσθησαν καταβαίνοντες μίαν πρὸς μίαν τῆς καταπτώσεως τὴν βαθμίδα νὰ κατέλθωσι μέχρι τοῦ σημείου τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ καταστροφῆς καταλιπούσης ὀπισθεν λαμπρὰ ἔχνη διαβάσεως, διδασκάλους εἰς τὸν αἰὲ χρόνον. Ἐφραγγελώθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐν Χαιρωνείᾳ ἡναγκάσθησαν νὰ σύρῳσι τῶν σκυρὸν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν Κορίνθῳ, ἐπταυρώθησαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἐτάφησαν ἰδίαις αὐτῶν χερσὶ καὶ ἐφαίνοντο τοῦλάχιστον τεθαμμένοι ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας.

Ἴδου ἡ εἰκὼν τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ἐπὶ τέσσαρὰς πρὸς αἰῶνας περικαλύψαντος τὸ ἔθνος δουλικοῦ πέπλου, μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἀπὸ τοῦ τελευταίου ὁρίου ἄλλου τινὸς σημείου ἀπωτάτω κειμένου καθ' ὃ εἰς ὅλως διάφορον εὐρίσκεται τὸ ἔθνος θέσιν, καθ' ὃ πνοὴ ἀγία ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ τὰ πάντα ἐνεσάρκου, ἡ ἐλευθερία. Τὰ μεταξὺ ὁμῶς τῶν δύο τούτων σημείων ὡς ἐν μέσῳ δύο μεγάλων ἀλλὰ καὶ λίαν μαμακρυσμένων λαμπτήρων κείμενα, μέρος μὲν ὑπὸ τῆς κ' ἑλγῆς τούτων ἀμυδρῶς πως διεφκίνοντο, μέρος δὲ, τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ διὰ μέσου σκότους βυθιζόμενα δυσχερῇ ἢ μάλλον ἀδύνακτον ἐν πολλοῖς παρεῖχον τὴν προσέγγισιν ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ τελείας ἣν ὑπέστησαν ἀπομονώσεως.

Ὅπως δ' ἦ ποτ' ἂν ἡ ὁμῶς, ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, ὡς ἀποτελοῦντα μέγα τμήμα τῆς ἐθνικῆς ὁλομελείας, ὡς μεσάζοντα τέλος μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἦσαν πάντως ἐρεῦνης ἄξια, ἐπὶ πᾶσι διὰ μόνην τὴν μεταβατικὴν αὐτῶν θέσιν, διότι δηλ. συνέδεον ὅ,τι ἑνδοξὸν ἀνέτειλεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πρὸς τὴν ἀπομίμησιν αὐτοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις· διότι ἐχρησίμευον ὡς γέφυρα μεταξὺ τῶν δύο ἀντικειμένων σημείων· καὶ γέφυρα τοιαύτη ἔχρηζε φωτισμοῦ, ὁδὸς δεικνύουσα τὴν πορείαν τοῦ ἔθνους ἀνάγκη ἦτο νὰ καταστῇ βατὴ, ν' ἀρθῶσιν ὑπὸ

τοῦ μέσου οἱ κατὰπεσόντες ὄγχοι, τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἔδαφος αὐτῆς.

Τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀποτέλεσμα μεγάλως συνεβάλετο ἤδη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν σχέσει ἀείποτε πρὸς τε τὴν παλαιοτέραν καὶ τὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τοῦ ἔθνους, καθ' ὅσον ἐνεκα τῆς θέσεως αὐτῶν πολλὰ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις διὰ τῶν ἐν τοῖς παλαιοτέροις ἐρμηνεύονται καὶ διὰ τῆς γνώσεως ἐκείνων κατανοοῦνται, ὡς καὶ πολλὰ τῶν περὶ ἡμᾶς μόνον διὰ τῆς ἀνελίζεως τῆς σειρᾶς τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τῶν χρόνων τῆς σκοτεινῆς θέσεως τοῦ ἔθνους εὐχερῶς ἐξηγοῦνται.

Τοῦτο τὸ τελευταῖον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σημεῖον ἐν τῇ τέχνῃ μάλιστα δικαιολογεῖται, ἥτις τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος παραλαβοῦσα καὶ παρὰδόσεις καὶ ὄφος καὶ χαρακτῆρα καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ὑπὸ τὸν κύκλον αὐτῆς, διεμόρφωσεν ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν χρόνων, ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυΐας τῶν ἐργατῶν τῶν τὴν ὕλην παρὰλαβόντων. Ταῦτα μετ' ἀσφαλείας δυνάμεθα ἤδη νὰ εἰπωμεν μετὰ τὰς γενομένας καὶ ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου ἐρεῦνας, αἵτινες πρὸς τὰς ἄλλαις μελέταις κατέδειξαν ἀληθῶς πόσον ἀνγκραία ὑπῆρχεν ἡ γνώσις καὶ τοῦ μέρους τούτου, ἵνα κατανοηθῇ ἡ ἄλλως ἀπότομος φαινομένη μετάδοσις ἀπὸ τῆς παλαιοτέρας θέσεως αὐτῆς εἰς ἣν αἰφνης σήμερον περιῆλθε.

Διὰ τῆς ἐρεῦνης ταύτης κατενοήθη ἀρκούντως ἡ ὁδὸς ἣν ἡ τέχνη ταμοῦσα παρουσιάζεται ὡς ὅπως νέα κατὰ τὴν Ἑσπερίαν καὶ ὡς ἐκεῖθεν μετὰ ταῦτα παραδοθεῖσα ὡς προϊόν αὐτῆς ταύτης, ἐνῶ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑλληνικὴ καθαρῶς ὑπάρχει πολλὰ μεταβολὰς λαβοῦσα πολλὰ ἀποδαλοῦσα τὸ πλεῖστον ὅμως διατηρήσασα. Τὸ Βυζάντιον εἶνε ὁ ὁχετὸς ὁ διαβιβάσας ἄρκα τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀνέμου τοῦ 1453 ἐπιπνεύσαντος, εἶνε ὁ ὁχετὸς, εἶπον, ὁ διαβιβάσας εἰς τὴν Δύσιν τὰ ὑποδείγματα τῆς ἐν αὐτῷ περιωθείσης καὶ προηγουμένως διὰ τῆς Ῥώμης μετακομισθείσης εἰς αὐτὸ τέχνης. Ἐν τῇ Δύσει συνηντήθησαν τὰ σπέρματα ταῦτα τῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς μορφώσεως μετὰ τοῦ λεληθότως αὐξηθέντος ζήλου πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου. Ἐκ τῆς συναντήσεως ταύτης ἥτις συνήνου τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης κατὰ τὴν Δύσιν προῆλθε μέσον τι μεταξὺ ἀμφοτέρων, οὐ προϊόν ἢ ὅλη νεωτέρα τέχνη ἢ μᾶλλον ὁ διακλαδισμὸς αὐτῆς εἰς πλείω τμήματα εἰς τὰς σχολὰς τὰς διαφόρους, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐχούσας, ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρεούσας.

Πῶς ἤδη μετηγγίσθη ἡ τέχνη, ποῖαν διεύθυνσιν λαβοῦσα ποῦ ἐστράφη, τίνα τὰ κατὰ διαφόρους χρόνους χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ διεπρέθη, ποῦ καὶ πότε ἔλαβε μείζω ἀκμὴν, ταῦτα σὺν ἄλλοις διεκφεύγουσι τὴν ζήτησιν τὴν νῦν, ἄλλου θέματος, ἄλλου κύκλου συστατικά.

Ἐν τῇ καθ' ὅλου ὁμῶς πορείᾳ αὐτῆς παρουσιάζει παραλλαγάς τινὰς ἀξίας ἐρεῦνης, ἰδιοτροπίας παραδόξους ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένους ἐν ὅλοις τοῖς σταδίοις αὐτῆς, αἵτινες ἐν ὅλῃ τῇ παρεκκλίσει αὐτῶν ἀπὸ τοῦ συνήθους ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ πεπικτημένου περιέχουσι τοσαῦτα τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς, ἣν ἤδη ὑπετυπώσαμεν, ὥστε καὶ μόνα ταῦτα θὰ ἤρκουν πλὴν τῶν πλείστων ἄλλων λόγων εἰς ἐνδειξιν τῆς στενῆς, τῆς στενωτάτης σχέσεως τῶν παλαιοτέρων ἔργων, τῆς παλαιότερας τέχνης πρὸς τὴν νεωτέραν.

Ἡ σχέσηις ὁμῶς αὕτη εἴτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως περικαλυφθεῖσα, εἴτε ὑπὸ παντοίων ἄλλων λόγων παραφθαρεῖσα περιῆλθεν ἡμῖν ἀγνώριστος ὅλως ἢ τὸ πλεῖστον δυσδιάκριτος ἀποβῆσα, καὶ μόλις μετὰ μακρὰν ζήτησιν καὶ βαθυτέραν σπουδὴν καὶ κρείττω μελέτην ἀφαιρουμένη τὸν τῆς παραδόσεως ἢ τὸν τῶν ἄλλων τῶν παρακωλυνόντων αἰτίων πέπλον μόλις ἐμφανίζεται καταδεικνύουσα τὴν ἀρχὴν τὴν ἀληθεῖ, τὴν καταγωγὴν τὴν γνησίαν.

Οὕτως ἐν τῶν εἰς τὸν κύκλον τῆς τέχνης τῶν χρόνων τούτων τῆς γραφικῆς προσπεσόντων ζητημάτων ἐπὶ πολὺ ἐτήρησέ με μετέωρον ἐν τῇ ἀσφαλεῖ ἐκδοχῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ τελείᾳ καὶ πλήρει πασῶν τῶν ἀπαιτήσεων ἱκανοποιήσει, ἐν τῇ ἀναπαύσει καὶ τῷ ἀνακουφισμῷ δὲν αἰσθάνεται τις μόνον πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀληθοῦς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἐξ ἐκείνων ἅτινα ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ προσέπεσαν εἰς πολλῶν τὴν παρατήρησιν καὶ ἀκριβῶς ὡς τοιοῦτο παρατίθῃμι πρὸ ὑμῶν αὐτὸ, μετὰ τῆς δυνατῆς αὐτοῦ ἐρμηνείας, τῆς δυνατῆς λύσεως. Διότι γνωρίζω μὲν ὅτι ὑπάρχει, ὅτι φέρεται λύσις τις κοινὴ αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ὁμοίων αὐτῷ, ἀλλὰ τοιαύτη, ὥστε οὔτε ἐντελὴ ἡτυχίαν πνεύματος δύναται νὰ παράσχη· πολλὰ δὲ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐτι περιλαμβάνει. Εἶνε τῆς φύσεως ἐκείνης τῶν ζητημάτων ἅτινα ἐμφανίζονται μὲν σπανίως, ἀλλ' ὅταν ἐμφανίζονται νομίζει τις εὐχερῆ, ἢ μᾶλλον τὴν λύσιν αὐτῶν εὐκόλον ὑποτοπάζων εἰς ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἀναβάλλει καὶ οὕτως ἀπὸ ἀναβολῆς εἰς ἀναβολὴν, εἴτε διότι παρουσιάζονται ἐν χρόνῳ ἄλλης ἐργασίης εἴτε καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀρκεῖται εἰς ἀπλὴν, εἰς ἐπιπολαίαν ἐξέτασιν, ἐν ᾧ βαθυτέρα ζήτησις ἀλλοίαν τοῦ θέματος προάγει πολλάκις εἰς φῶς τὴν ὄψιν.

Πρόκειται περὶ ἰδιοτροπίας τῆς τέχνης τῆς τῶν Βυζαντινῶν, τῆς ἀγιογραφίας, περὶ ἰδιοτροπίας τοῖς πᾶσι γνωστῆς, κοινοτάτης, πλὴν ἴσως μὴ δούσης ἀφορμὴν εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τοῦ παράγοντος λόγου. Πρόκειται περὶ τοῦ χρωματισμοῦ εἰκόνων τινῶν ἐν τῇ τέχνῃ, περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν χρωμάτων ἐπὶ εἰκόνων τινῶν ἢ καὶ ἐπὶ μερῶν τινῶν μόνον τῶν εἰκόνων μεταβολῆς τοιαύτης ὥστε νᾶντίκειται πρὸς τὸ φυσικόν, νὰ παρουσιάξῃ πολλάκις ὅλως παραμεμορφωμένην τὴν ὄψιν καὶ τῶν ὁρακιότερων προσώπων, νὰ ἀλλοιοῖ τὸ ἐξωτερικόν καὶ αὐτοῦ τοῦ προτύπου τῆς γραφίδος τῶν μεγαλειτέρων τεχνιτῶν τῆς Θεοτόκου.

Μηδεὶς δ' ὑπολάβει με διὰ τούτων ὑπαινισσόμενον ἔσως ἐπὶ μορφῇ τῶν ἑλσεινῶν εἰκόνων κατασκευασμάτων τῶν παρακτασμένων ἐν Ἀθήναις πρὸ τῶν βαθμίδων τῆς ἀγίας Εἰρήνης ἢ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ὑπὸ τὰς στοάς τὰς περὶ τὴν ἀγορὰν συμπεπλημένων ἐν κιβωτίαις, ἢ πληρύντων κατὰ δεκάδας συνδεδεμένους τὰς πῆρας πωλητῶν τοῦ εἶδους τούτου ἀνὰ τὰς κώμας ἀναξιοπρεπὲς τῇ ἀληθείᾳ καὶ νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πιθηκομόρφοις τᾶλλα τέρασι συνήγαγον ὁμοῦς ἐπὶ τὸ αὐτό. Πολὺ μακρὰν τούτων θὰ τρυπῶμεν.

Τίς εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Τριάδος ἐνταῦθα δὲν εἶδε τὴν ἐκεῖ ἀνακειμένην μεγάλην ἐπηργυρωμένην εἰκόνα τὴν μέλαιναν φέρουσαν τὴν ὄψιν, τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Μυρτιδιοτίσσης ἐπικαλουμένης; ἢ εἰς τίνος τὸν νοῦν δὲν ἐπῆλθεν εἴτε τυχὺν εἶδεν εἴτε τὴν κατὰ τυχὺν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τῶν Ἀθηνῶν ναῷ μεῖζω, ἢ καὶ ἄλλην ἀλλαχοῦ τῆς αὐτῆς παραστάσεως ἢ καὶ ἄλλης; εἰς τίνος λέγω τὸν νοῦν δὲν ἐπῆλθεν ἡ ζήτησις τοῦ λόγου δι' ὃν τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος ἡ ὄψις ἡ ὅ,τι ὕψηλόν ἐν τῇ ἀρετῇ διαγράφουσα, ἡ σύμπασαν τὴν δύναμιν τῆς ἀγνότητος ὑποτυποῦσα, ἡ ὄψις τοῦ ἀγλαίσματος τοῦ παρθενικοῦ κόσμου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς μητρικῆς τρυφερότητος, μετεμορφώθη οὕτως ἀπαισίως ἀλλοιωθεῖται διὰ τοῦ σκιερωτέρου τῶν χρωμάτων, εἰς ἄλλης φυλῆς ἄλλων χωρῶν ἀπεικαστα μεταμορφωθείσα. Παρὰ παντὶ τῷ θεασαμένῳ ἐκτὸς τῆς εἰκόνης τυχύτης καὶ ἄλλας ἢ ἐντελῶς μελαίνας ἢ ὁπωσδήποτε σκιερῶς ἀπεικονιζόμενας θὰ ἐξηγέρθη βεβαίως ἡ ἀπορία πῶς οὕτω γραφόμεναι πολλαπλασιάζονται αἱ μεταγραφαὶ αὗται ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἀγιογραφίᾳ, διὰ τὴν δὲ νὰ ἐξηκολουθῇ ὁ πολλαπλασιασμός οὗτος καὶ σήμερον ἐτι ὅτε ἡ τέχνη ἀπαλλαγεῖσα τῶν περιορισμένων δεσμῶν χρόνων προγενεστέρων, ἐλευθέρως ἐπὶ ὅλως διαφόρων βάσεων στηριζομένη διάφορα καὶ τὰ ἐκυτῆς ἀπεργάζεται προϊόντα.

Δικαία ἡ ἀπορία πλὴν ἐν στιγμῇ προσπίπτουσα παρὰ πολλοῖς οὐχὶ εὐχαίρω εἰς τοιαύτας ζητήσεις, εὐκόλως καὶ λησιμονεῖται ἅμα ὥς ἔληξε καὶ ἡ ὑποχρέωσις ὑφ' ἧς πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιέλθωσιν εἰς τοιαύτας τεχνικὰς ζητήσεις, ἅτε πρὸ τοιούτων εἰκόνων τυχόντες καὶ μὴ δυνάμενοι πῶς ἄλλως νὰ περισπᾶσιν τὸν νοῦν ἐν κηδεῖν τινὶ ἢ δοξολογίᾳ ἢ ἄλλῃ ἀνάγκῃ μορφοῦσιν καὶ τεχνικοῦς παρατηρητάς. Ἐνεκα τοῦ ἀκαίρου ὁμοῦς τούτου, οὐδὲ τὸν προσήκοντα λόγον εὐρίσκωμεν τῆς τοιαύτης ἀλλοιώσεως, ἀρκούμεθα δ' εἰς τὴν κοινοτέραν τῶν παραδόσεων τὴν παρὰ τῷ λαῷ φερομένην περὶ τῶν εἰκόνων τούτων, ὅτι (ὥς ἐκ θρύμματος ἀληθῶς) φλόξ ἀφ' ἧς διεσώθη ἡ εἰκὼν, ἠλλοίωσε τὴν τῆς γραφίδος τοῦ ζωγράφου τέχνην, μετέβηκε τέλος τὴν δύναμιν τῶν χρωμάτων.

Καὶ ἀληθῶς τοιαύτη ἡ φερομένη αἰτία τῆς ἰδιοτρόπου ταύτης παραστάσεως τῶν μορφῶν διαφόρων ἁγίων, ἢ ὥς ἐκ θρύμματος διάσωσις τῆς

εἰκόνας ἐκ πυρὸς ἢ ἡ ἐπίδρασις τούτου ἐπὶ μόνῃς τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀπει-
κασματος καὶ διαφυγῇ ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς, εἰς ἐνδειξιν τοῦ
ὁποίου παρέμεινε μόνος ὁ μεταχρωματισμός.

Εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὰς παρχδόσεις τοῦ λαοῦ σεβόμενος καὶ παρρησι-
ουθῶν καὶ θεραπεύων διὰ τῆς περισυναγωγῆς καὶ ἐρεῦνης ὡς ἐγκλειού-
σας ἀληθεῖς ἀδάμαντας πνευματικῆς ἐπιτάσεως, ὡς ἀποκαλυπτούσας ἐν
ὅλῃ αὐτῶν τῇ μυθῳδῇ πολλάκις περιβολῇ αὐτὸν τὸν βίον, αὐτὰς τὰς συ-
νηθείας, αὐτὸν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔθνους ἐξ οὗ ἀνέτειλον, ἀλλὰ καὶ ὡς
πλεῖστα διδασκούσας τὰ συμβάλλοντάς εἰς ἐρμηνείαν πολλῶν ἄλλως δυσ-
εξηγήτων ζητημάτων, δυσλύτων ἄλλως προβλημάτων, δὲν δύνανται ἐν
τῇ λύσει ταύτῃ νᾶνεύρω τι τὸ ἡσυχάζον με, δὲν δύνανται νᾶ ἀνγκυλωθῶ
οὔτε ἐπαρκῇ νᾶ θεωρήσω τὴν οὕτως ἀπύτομον καὶ ἀνευ βελουτέρας ἐρεῦ-
νης ἐρμηνείαν ταύτην δι' ἧς εὐχερέστερτα φαίνεται λυόμενον ἐν ὁπωσδή-
ποτε περιπλοκώτερόν πως ζήτημα ἐν τῇ τῶν Βυζαντινῶν τέχνῃ.

Διὰ τῆς παρχδοχῆς τῆς ἐρμηνείας ταύτης ἐγείρεται πᾶρκυτα ἡ ἀπο-
ρία πῶς δὲν περιωρίσθη ὁ λαὸς εἰς τήρησιν μιᾶς οἰκσθήποτε ἐκείνης εἰκό-
νος τῆς ὑπὸ τῶν φλογῶν ἀλλοιωθείτης, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ πολλαπλασιάζ-
ων τὴν αὐτὴν μορφήν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δυσ-
διάκριτον δύναται ποτε τὸ πρωτότυπον νᾶ καταστῇ καὶ ἰδοὺ ἐπικνερχό-
μεθα εἰς τὴν πρώτην ζήτησιν, τὴν ἀρχικὴν ἐρευναν καὶ ἀναδρομὴν εἰς τὸ
πρῶτον αἷτιον τοῦ τοιούτου ἀπεικονισμοῦ. Ἐπειτα ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ τοι-
οῦτο, διατί πλεῖστα τῶν ἀντιγράφων δὲν φέρουσι τὴν ὅψιν πᾶσαν τῆς εἰ-
κόνας μέλαιναν ἀλλὰ μόνον τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος καὶ
τοῦ Σωτῆρος, τὰ δὲ κατὰ τὰ πρόσωπα τῶν περιπετομένων ἀγγέλων ἀπει-
κονίζονται χρώματι φωτεινῷ, ἐπὶ τῶν μεγάλων πάντοτε τῶν ἐπηργυρωμέ-
νων εἰκόνων; ἐὰν δ' ἄρητέ πως τὴν ἐπικρύρῳσιν ὅα ἴδῃτε ὅτι καὶ τὰ
κατὰ τὸ λοιπὸν τῆς εἰκόνας οὕτω φωτεινοῖς τοῖς χρώμασιν ἀπεικονισμένα
εἰσίν.

Τὸ τελευταῖον ἡ παρχδόσις ἡ αὐθεντικὴ αὐτὴ οὐδὲν φέρει περὶ ἀνα-
φλέξεως τῶν εἰκόνων τούτων, ὅπερ δείκνυσιν ὅτι ἡ παρὰ τῷ λαῷ φερο-
μένη δὲν δύναται νᾶ ἔχῃ ἀσφκλῇ τὴν βᾶσιν. Ἰδοὺ π. χ. τί λέγεται ἐν
τῇ αὐθεντικωτέρῃ τῶν παρχδόσεων τῇ περὶ τῆς πολυπληθεστέρως τὰς με-
ταγραφὰς φερούσῃ εἰκόνας τῆς Μυρτιδιοτίσεως, τῇ συντεθείσῃ μὲν παρὰ
τοῦ θεοφιλεσιτάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κὺρ Σωφρονίου ἐπισκόπου Κυθή-
ρων τοῦ Παγκάλου, ἀντιγραφείσῃ δὲ παρὰ τοῦ ἐλαχίστου δούλου αὐτῆς μα-
καρίτου εὐγενοῦς Δομενίου Βασερίου, ἰδοὺ λέγω τί λέγεται περὶ τῆς κα-
ταστάσεως τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ εὐρέσεως.

«Εὐρισκόμενος εἰς ταύτην τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων ἕνας ἐρημότοπος, λε-
γόμενος Μυρτιδία, (διατὶ ὅλος δασωμένος ἀπὸ μυρτιάς καὶ ἀκατολκῆτος,
μέτρον τὰ ζῶα τῶν ἀγροίκων ἐκεῖ ἔβουκον), ἐπραττεν ἐκεῖ κάποιος εὐλαβὴς

χριστιανός, καὶ αὐτὸς ὁδηγηθεὶς ἀπὸ κάποιαν θεωρίαν ὅπου εἶδεν εἰς τὸν ὕπνον του, ἔχοντας περισσὴν εὐλάβειαν μὲ τὴν κυρίαν Θεοτόκον, ἐπήγαγεν συχνότερα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, καὶ στέκοντας ἐκεῖ, στοχαζόμενος τοῦ τόπου τὴν ἀγριότητα, ἤκουσε φωνὴν ἀοράτως ὅπου τοῦ ἔλεγεν· ἂν με γυνεύῃς ἐδῶ σιμὰ εὐρίσκεις τὴν εἰκόνα μου, καὶ εἶνε καιρὸς ὅπου ἦλθα, καὶ εὐρίσκομαι ἐδῶ, διὰ τὰ δώσω βοήθειαν ἐτούτου τοῦ τόπου».

Καὶ κατωτέρω· «Καὶ θαρρῶντας πῶς ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο διὰ καλόν, παραμερίζοντας ὀλίγον ὥσάν τὰ ἐγύρευε τὸ ποθοῦμενον, θεωρεῖ μέσα εἰς μίαν μυρτίαν μίαν εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Καὶ κατωτέρω· «... ἔκτισεν ἐκεῖ μικρὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἔθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ρηθεῖσαν ἁγίαν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπωνόμασε Μυρτιδιότισσαν, ὥσάν ὅπου τὴν εὔρεν εἰς ταῖς μυρτίαις». Ταῦτα μόνον ἀναφέρονται ἐν τῇ παραδόσει οὐδὲν δὲ περὶ πυλῶν καὶ τῶν τοιούτων. Διὸ ἀπορῶν πῶς ἐπεκράτησεν ἡ περὶ τοιούτου τινὸς ιδέα μὴ δυνάμενος δὲ νὰ εὕρω ἱκανοποιούσαν ἐν αὐτῇ, ὡς ἐκ τῶν ἄνω φαίνεται, λύσιν, ἐτράπην ἐπὶ τὴν ἀσφαλεστέραν ζήτησιν τούτου, ἀπὸ μόνης τῆς ιδέας ὀρμώμενος ὅτι παρὰ πολλοῖς καὶ ἄλλοις εὐχάριστοι τυγχάνουσιν αἱ τῶν τοιούτων ἄλλως μικρῶν φαινομένων ζητημάτων ἔρευναι.

Ὁ τρόπος οὗτος ὅφ' ἐν πολλὰ μορφῇ ἡλλοιωμέναι παρίστανται πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπλὴ ἰδιοτροπία τῆς ἀγιογραφικῆς τῶν Βυζαντίνων, οἷας συνήθεις ἔχει ὡς τύπους καθιερωμένους ἡ τέχνη εἰς πάντας τοὺς χρόνους. Ἵνα κατανοηθῇ δὲ καλῶς ἡ δύναμις καὶ ἐπικράτησις τῆς συνηθείας μᾶλλον ἢ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης ἀνάγκη νὰναδράμωμεν εἰς τὴν παλαιότεραν τέχνην ἀφ' ἧς ἡ νεωτέρα ἐξεπήδησε εἰς τὴν παλαιότεραν θρησκείαν, παρ' ἧς οὐκ ὀλίγα ἀναμφηρίστως ἡ ἡμετέρα ἐδέχθη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν λατρείαν.

Ἡ τέχνη παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκόσμη κατὰ πρῶτον λόγον τὰς τῶν Θεῶν οἰκήσεις, παρέσχε δὲ καὶ ἐν τῇ κατ' οἶκον λατρείᾳ τὰ κατὰλληλα κατασκευάσματα, τὰ ἀνάλογα ἀγάλματα. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τὰ ἀγάλματα ταῦτα αἱ παραστάσεις τῆς θεότητος ἦσαν μονότονοι ἐπαναλήψεις τῆς αὐτῆς σχεδὸν μορφῆς διὰ συμβόλων τινῶν διακρινομένης τῆς μιᾶς θεότητος ἀπὸ τῆς ἐτέρας· ἦσαν δὲ τὰ τοιαῦτα ἀγάλματα περίβλεπτα, ἀνετίθεντο εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἔκτοτε ἱερὰ ἐθεωροῦντο· ὡς πρὸς τὴν τέχνην ὅλως ἀτελὴ ἔτι τοὺς πόδας συμβεβηκότας ἔχοντα μέχρι τοῦ Δαίδαλου, τὰς χεῖρας καθημένους καὶ πρὸς μηροῖς τεταμένους, τοὺς ὀφθαλμοὺς πλαγίως τεταγμένους, τὸ στόμα ὑπεσταλμένον τῷ συνήθει μειδιάματι, τὴν ῥινὰν σιμὴν πως, τὸν δὲ πώγωνα σφηνοειδῆ. Πλὴν ὅμως τούτων τῶν παντὶ προσιτῶν τῇ αἰσθήσει ἐκ παλαιότητος ἤδη ἀνέκειντο ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τινὰ ἄλλα κατασκευάσματα ἄμορφα τὰ ἑσθὰ καλούμενα, λίθοι δηλαδὴ ἀπεξεσμένοι ἢ ξύλα τὸ πλεῖστον, ὧν ὅμως τὸ σχῆμα ἄγνωστον ἔτε κα-

καλυμμένων ἐσθῆσι καὶ ἄλλῃ κοσμημάτων ποικιλίᾳ. Τὸ παρκακαλυμμένον τοῦτο εἶχε λόγον τινὰ βεβαίως καὶ λόγον οὐ τὸν τυχόντα, ἐάν πως βαθύτερον ἐξετασθῇ. Ὡς δηλ. ἡ μορφή τῆς θεότητος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς, οὕτω καὶ ἀπεικασματα τούτων δὲ ἐτόλμων οὐδὲ νὰ χαράξωσιν οἱ παλαιοί, ἀλλὰ καλύπτοντες οὕτω τεμάχιον λίθου ἢ ξύλου, ἄφινον ἕκαστον νὰ μορφοῖ οἶον ἐπέτρεπεν ἡ φαντασία τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ὄντος ὅπερ ἐλάτρευεν, οἷοναὶ φοβούμενοι μὲ πολὺ καταπέση παρὰ τῷ πλήθει ἡ ιδέα τοῦ θείου διὰ τῆς ἀτελοῦς τῆς τέχνης ἀπεικονίσεως ἐν οὕτω μεμακρυσμένοις χρόνοις.

Καὶ ἐφέροντο λοιπὸν τοιαῦτα πλεῖστα καὶ ἐθεωροῦντο ἱερώτερα πάντων τινὰ δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπεσόντα τὰ μάλιστα ἐλατρεύοντο ὡς διίπετῃ καὶ σεβασμὸν μείζονα διεχεῖτο παρὰ πᾶσι πρὸς τὰ τοιαῦτα ξόανα ἐνεκα τοῦ ἀγνώστου παρὰ τοῖς πολλοῖς τοῦ καὶ μᾶλλον θαυμαζομένου· διότι εἶνε ἀλήθεια ὅτι θαυμάζομεν συνήθως ὅ,τι ἀγνοοῦμεν, καταμαθόντες δὲ κρίνομεν μόνον οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαλλασσόμενοι τῆς ὑπερβολῆς.

Τηλικαύτῃ ἦτο ἡ δύναμις τῆς παρὰ τῷ λαῷ διαδόσεως τοῦ σεβασμοῦ τούτου, τόσον εἶχεν ἐρριζωθῇ παρ' αὐτῷ ἡ ιδέα τῆς θείας προελεύσεως ὥστε οὔτε ἡ τῶν χρόνων πάροδος οὔτε ἡ πρόοδος τῆς τέχνης σὺν ὅλοις ταῖς ἀπαιτήσεσιν αὐτῆς κατίσχυσαν νὰ καταβάλλωσι τὴν διὰ μακροῦ προσγενομένην ταύτην πεποίθησιν. Ἐξ ἐναντίου μάλιστα ὅσον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων τῶν μυθικωτέρων τὴν ἀναβολὴν ἐχόντων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήρето ὁ πρὸς τὰ παλαιὰ ἐνθουσιασμός, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκρατύνοντο ἐν τῇ περὶ τῶν παλαιότερων τῆς τέχνης κατασκευασμάτων ιδέαι αὐτῶν.

Ἐφθασεν ἡ ἀκμὴ τῆς τέχνης· ὅλη ἡ δύναμις τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τῆς μορφώσεως ἀπέκρυψε πᾶσαν τὴν προγενεστέραν ἀτέλειαν, πᾶς δεσμός ἐν τοῖς διακλαδισμοῖς τῆς τέχνης ἀπερρίφθη ἐλευθέρᾳ δ' ἤδη εἰς πάντα τὰ εἶδη αὐτῆς σφριγῶσα ἵδρυε τὸ τρόπιόν της στεφόμενον δι' ἐνὸς Παρθενῶνος, ὀπλιζόμενον διὰ τῆς πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν, ἀτπίδα φέρον τοῦ Φειδίου τὸν τερπικέρκυνον Ὀλύμπιον, καθωρχιζόμενον διὰ τῆς συναντήσεως τῶν ἐξοχωτέρων δίκνοιδων ἀπαστραπτουσῶν ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τῶν Προπυλαίων καὶ μακρὰν δι' ἀκτινοβόλου δυνάμεως εἰκονιζόμενον καὶ διαφημιζόμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐκείνοις ἅτινα τὴν ἱστορίαν ὅλην τῶν χρόνων ἐκείνων περιλαμβάνουσι· πρὸ τῆς αἴγλης ταύτης κατὰ φυσικώτατον λόγον ὑπεχώρησε διχλυομένη πᾶσα ἀτέλεια, πρὸ τοῦ φωτός τὸ σκότος, πρὸ τοῦ ἡλίου οἱ ἀστέρες, πρὸ τῆς ἡμέρας ἡ νύξ, πρὸ τοῦ ἔαρος ὁ χειμὼν, πρὸ τοῦ Ἰκτίνου καὶ Μνησικλέους, πρὸ τοῦ Φειδίου ἡ ἀρχὴ πάσης τέχνης, ὁ Δαίδαλος.

Ἐν ὅλῃ ὁμῶς ταύτῃ τῇ μετατροπῇ ἐν ὅλῃ τῇ διαδοχῇ, τῇ ἀνατροπῇ, δύναται τις εἰπεῖν, τοῦ παλαιότερου κόσμου διὰ τοῦ ἐμφανισμοῦ τοῦ νέου

ἐν σημείον ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου διατήρησε τὴν πρὸς τὰ παλαιὰ σχέ-
σιν αὐτοῦ ἀπαρχμείωτον, συνέδεσεν ὅ,τι ἐπιβλητικὸν περιεῖχον οἱ ἀρχαιό-
τεροι χρόνοι πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν νεωτέρων πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις
τῆς τέχνης. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἦτο ἡ θρησκεία καθ' ὅσον ἔρχεται εἰς συ-
νάφειαν πρὸς τὴν τέχνην διὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. Κατὰ τοὺς χρό-
νους αὐτοὺς τῆς ὑπάτης δυνάμεως τῆς τέχνης, οὗς οὕτω διὰ βραχέων
ἀνωτέρω διέγραψα δὲν ἔπαυον ἐπικυκλωδανόμενα τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ἅτινα
εἶδομεν ὡς ἱερώτερὰ θεωρούμενα, πρὸς τοῖς ἀριστουργήμασι τῆς προόδου,
τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης διατηροῦντο καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ τὰ ξόανα
τιμώμενα μάλιστα ἔνεκα τῆς παλαιότητος αὐτῶν περισσότερον καὶ θαυ-
ματουργότερα ὑπολαμβανόμενα. Καὶ ἀπομιμήσεις δὲ συχναὶ πιστῶς ἐγί-
νοντο, καὶ ἐν ἴσῃ ἐτίθεντο αὐταὶ μοῖρα πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὗ τὴν μορ-
φὴν πιστῶς ἀπεικονίζον.

Ἐκτὸς τῶν ἱερωτέρων τούτων ἀπεικασμάτων ὅτι ἐξετιμᾶτο σφόδρα ἡ
παλαιότης ἐν τῇ τέχνῃ γενικῶς κατὰδηλὸν γίγνεται ἐξ ἄλλων ἔργων
περιόπτων ὀλογλύφων ἢ ἀναγεγλυμένων ἅτινα πρὸς τῇ δυνάμει τῆς γλυ-
φίδας χρόνων καλῶν συνδέουσιν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παλαιότερας
ἐργασίας, μάλιστα ἐν τῷ ἱματισμῷ. Καὶ τρόπος ἐργασίας ὁ λεγόμενος
μεταβατικὸς ἐπὶ τῷ χαρακτηρισμῷ τούτῳ διακρίνεται, τῷ συνδυασμῷ δηλ.
τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς καὶ σεβαστοτέρου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν πρὸς τὴν εὐκι-
νίσιν τῶν χρόνων τῆς προόδου τῆς τέχνης.

Ἐκ τούτων σαφῶς καταφαίνεται ἡ ἐπὶ τὴν τέχνην ἐπίδρασις τοῦ θρη-
σκεύματος ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς πᾶν τὸ ἀρχαιοπρεπές, ὅστις δύνα-
ται ἤδη εὐκρινῶς νὰ τεθῇ ὡς λόγος τῆς διατηρήσεως, διαδόσεως καὶ πολ-
λαπλασιασμοῦ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς τέχνης προϊόντων καὶ κατὰ τοὺς
χρόνους καθ' οὓς αὕτη ἀπελύθη παντὸς δεσμοῦ περικυκλῶντος τὴν ἀνά-
πτυξιν αὐτῆς. Ἐκτὸς ὁμῶς τούτου διὰ τῆς ἰδιοτροπίας ταύτης τῆς ἀρ-
χαίας τέχνης καταφαίνεται καθαρῶς ἡ σχέσις τοῦ ὅλου ἀρχαίου κόσμου
πρὸς τὸν νεώτερον, καταδεικνύεται πῶς ἀμφότεροι χειραγωγοῦνται, πῶς
πολλὰ τῶν νεωτέρων ἐκεῖθεν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν μόναν διὰ τῆς γνώσεως
καὶ μελέτης ἐκείνων καταννοοῦνται, καὶ τοῦμπαλιν δὲ πῶς ὁ νεώτερος
βίος ἐν πολλοῖς ἀναγκαιότατος τυγχάνει εἰς ἐρμηνείαν πολλῶν τοῦ πα-
λαιότερου, εἰς ὃ κυρίως ἀποβλέπει καὶ τὸ νῦν προβαλλόμενον εἰς ζήτησιν,
ὁ σύμπας ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόγος, προστιθεὶς καὶ ἐν σμικρὸν, ἐν ἐλά-
χιστον ἴσως δεῖγμα πρὸς τοῖς ἤδη ἰσχυροτάτοις κειμένοις καὶ διὰ τῶν
παρεδόσεων ἀναγεγραμμένοις.

Μετὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἤρχισεν ἡ βαθμικία κατὰπτωσις τῆς τέ-
χνης, ὁ διακλαδισμὸς τῶν διαφόρων εἰδῶν κατὰ ποικίλας σχολὰς ποικι-
λίαν ἐργασίας ἀντιπροσωπευούσας· ὅ,τι συνέβαινεν ἐν τῷ παλαιότερῳ τοῦ
βίου σταδίῳ μεταγγίζεται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ κατὰ τὴν τῶν

χρόνων πύροδον ἐπιτείνεται μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἀρχιότητα εὐλόγεια. Ἡ ἀρχιότης χορηγεῖ πολλὰς ἐκ τῶν σκέψεων, πολλὰ τῶν ἐθίμων αὐτῆς ἐπιτεινόμενα καθ' ὅσον ἀπομακρύνονται αὐτῆς οἱ χρόνοι καὶ ζωηρότερον δεκτὰ γινόμενα πρὸς τῷ εὐφραντασιώτῳ τοῦ λαοῦ μάλιστα δὲ τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὸν κύκλον τῆς θρησκείας. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς Παλαιστίνης ἄρχοντος τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν ἀρνίου κατὰ τῆς λύσεως τῶν θηρίων, τῶν ἀνθρωπομόρφων τεράτων τῶν καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐπιτελώφου, τῶν διχόδοχων τοῦ Ρωμύλου, νέαι ἐνεκκινίσθη κατὰστάσεις πραγμάτων, ἡλλοιώθη ἡ ὄψις τῶν πραγμάτων ἐπιπνευσάσης τῆς αὔρας τῶν θείων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθειῶν. Νέαι κατὰστάσεις πραγμάτων νέαι ἀπαιτήσεις, νέα μέτρα λατρείας καὶ τρόποι, εἰς οὓς κατ' ἀνάγκην ὑπεβλήθη καὶ ἡ τέχνη, ὡς ὑπηρετίς τῆς θρησκείας ἀείποτε διατελέσασα. Καὶ ἐξηκολούθησεν ἡ νέα ἀποκατασταθεῖσα τάξις πραγμάτων, μέχρι τελείου ὁργανισμοῦ παραλαμβάνουσιν τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ἤδη ἐτοιμῶν πρὸςσκευασμένων τοῦ κατὰπίπτοντος ἐθνισμοῦ. Ἐν ταῖς περιστάσεσιν αὐτῆς αἴτινος τὸ πλεῖστον κατ' ἀρχὰς παραδόλικαὶ ἢ ἀλληγορικαὶ παρουσιάζονται δεικνύεται ἡ ἀλήθεια τούτου. Καὶ τί ἄλλο σημαίνει ἡ ἐν ἀγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀπεραγνῷ παρόστασις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, νέου ἀγγελίου ἐν μέσῳ ζώων τὴν σύριγγα παίζοντος; Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀναγνωρίζεται ὁ Ὀρφεὺς θελγὼν τὰ περὶ αὐτὸν συνειλεγμένα ζῶα διὰ τῆς μουσικῆς, εἰλημμένος ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Τί ἄλλο σημαίνουν αἱ ἀλληγορικαὶ παραστάσεις τῶν φοινίκων, ἀμπέλων, περιστερῶν, τῶν καρπῶν τῆς βραχέως κτλ., ἅτινα καὶ ἡ νεωτέρα ἐτι ἐνεκολπώθη τέχνη;

Ἐκτὸς ὅμως τούτων σπουδαιότατον δεῖγμα τῆς μεταβιβάσεως πάντων σχεδὸν τῶν τοῦ παλαιότερου θρησκευτικῆς εἶνε ἡ ἐν μὲν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος μ. Χ., ἐν δὲ τῇ τῶν δυτικῶν μέχρι τῆς σήμερον δικτήρησις ὁλογλύφων παραστάσεων τῶν ἀγίων, δι' ὧν παραστάσεων λεληθότως ὑπετρέφετο ὁ πρὸς τὰ ἀρχαιότερα σεβασμὸς, ἡ πρὸς τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς ἀφωρμήθησαν ταῦτα λατρεῖα.

Ἰδοὺ ἡ γέφυρα δι' ἧς μετηνέχθη εὖν τοῖς ἄλλοις ἐθνοῖς καὶ τὸ τῆς δικτηρήσεως τῶν πατροπαράδοτων ἐν μείζονι θερμείᾳ τοῦτο δὲ συναντηθὲν μετὰ τῆς ἐμφύτου τάσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ νῆποδλέπῃ μετὰ θυμασμοῦ, μετ' ἐκπλήξεως πρὸς τὰ γιννοόμενα, δικαίως δύναται νὰ τεθῇ ὡς λόγος τῆς ὑπ' ἐξέτασιν ἰδιατροπίας.

Ἀντὶ τῶν παλαιότερων ἀγαλμάτων ἀπομακρυνθέντων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς αἱ εἰκόνες, ἀντὶ τῆς σμίκλης ὁ χρωστήρ. Εἰκόνες τινὲς ἀγίων εἴτε ἐν ναοῖς εἴτε ἐν οἰκαῖς διατηρούμεναι ὑπὸ παλαιότητος ἔλαβον ἀλλοίαν τινὰ ὄψιν, τὰ χρώματα ἀπώλεσαν τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν δύναμιν ὑπὸ τοῦ φωτός, ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς ναοῖς καπνοῦ, ὑπὸ τῶν ἀσπασμῶν τῶν χριστιανῶν. Αἱ αὐτὰς εἰκόνες μεταγραφόμεναι ἀπετυπώοντο ἀκριβῶς ὡς

εἶχον μετὰ ἡλλοιωμένων ἐπὶ τὸ σκοτεινότερον τῶν χρωμάτων. Αἱ μετα-
γραφαὶ αὗται ἢ οἱ δευτέραι ἀπεικονισμοὶ ὑφιστάμενοι τὰς αὐτὰς ἐπιδρά-
σεις κατὰ φυσικώτατον λόγον ἀπέδκινον σκιερώτεραι μέχρις οὐ μετὰ δευ-
τέρην ἢ τρίτην τοιαύτην ἐπενέληψιν κατῆντησαν ὅλως μέλαινα. Ἐάν
προστεθῇ εἰς ταῦτα ὁ κανὼν τῆς Βυζαντινῆς ἀγιογραφίας καθ' ὃν, ἕνεκα
τοῦ ἐπιβάλλοντος τὰ χρώματα ὡχρὰ καὶ σκιερὰ ἀπατελοῦντο, δύναται
εὐχερέστερον νὰ κατανοηθῇ πᾶσαν ταχέως ἐπῆλθεν ἡ μεταβολή. Ταῦτο-
χρόνως δὲ δύναται νὰ περατηρηθῇ καὶ ὁ ἐν τῇ Βυζαντινῇ τέχνῃ χρό-
νων καλῶν, τῶν περὶ ἡμᾶς, συνδυασμὸς τῶν παλαιότερων χαρακτηρῶν
πρὸς τὴν νεωτέραν ἀνάπτυξιν. Ἐάν δηλ. μετὰ προσοχῆς περατηρήσῃ τις
ὅτι ἴδῃ τὰ μὲν σχήματα κανονικώτατα καὶ τὸ διάγραμμα καὶ τὰ τῶν
λεπτομερειῶν, μόνην δὲ ὑπόμνησιν τῆς παλαιότητος τὸν χρωματισμόν.

Ἐπεὶ ἰσχυρὸς λόγος τοῦ ὅτι οὐχὶ τὸ πῦρ ἀλλὰ τᾶν ῥηθέντων αἰτίαι
εἶνε τᾶμεσα ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης, εἶνε ὅτι πολλὰ εἰ-
κόνας σκιεροῦς χρώματιν εἰκονιζόμενα φέρουσι μέρη τινὰ οὐχὶ οὕτως ἀπει-
κονισμένα, μέλιστα δ' αἱ ἐπηργυρωμένοι ὑπὸ τὴν ἐπεργύρωσιν τῶν ἀποιῶν
ἔστιν ἰδεῖν τὴν διάφορον ἀπόχρωσιν σαφεῇ. Ἐν ᾧ δηλ. τὰ πρόσωπα τῆς
κυρίως περικεστώσεως μέλαινα παρίττανται, ἥττον μέλαινα ἢ διατηροῦνται
φωτεινὸν χρῶμα τὰ κατὰ τοὺς περιπετομένους ἀγγέλους καὶ τὰ ἐνδύ-
ματα γράφονται. Διὰ τὸ τοῦτο ; Εἶνε γνωστὴ ἡ συνήθεια καθ' ἣν οἱ χρι-
στιανοὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ Σωτῆρος οὐ τοὺς πόδας ἀπώκλινον ἢ τὴν χεῖρα,
ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐκδηλοῦσι τὴν λατρείαν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ
προσώπου ἀσπασμοῦ· συχνοὶ τοιοῦτοι ἀσπασμοὶ κατὰστρέφουσι τὸ μέρος
ἐκεῖνο τῆς εἰκόνης, ἥτις οὕτως εὐκόλως μεταβάλλει ὕψιν. Ἐπὶ δὲ τῶν
ἐπηργυρωμένων εἰκόνων ὅπου μόνον τὰ πρόσωπα ἀφίενται ἀκατακάλυπτα
προσθέσκατε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ καπνίσματος τῶν κηρίων καὶ τῶν θυμια-
μάτων καὶ ἔχετε προχειροτάτην τὴν μετατροπὴν αὐτῶν.

Διὰ τὸ τῶρα τὸ οὕτως ἡλλοιωθὲν πρόσωπον καὶ νὰ πολλαπλασιάζεται
ἐπ' ἀπειρον ; Τοῦτου ὁ λόγος ἐν ἐκτάσει ἐδόθη ἤδη ἐν τοῖς ἄνω, κατὰ τὰ
περὶ τῶν ἀρχαίων ξοάνων, ἅτινα πάντα μεταφερόμενα ἐνταῦθα εὐνόητον
λίαν παρέχουσι τῷ ἐξεταστῇ τὴν ἀφορμὴν τῆς διαδόσεως τῶν τοιούτων
ἔργων, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἐν ἑτι ἐπιχείρημα προσγίγνονται ἀρκούντως ἰσχυ-
ρὸν τοῦ ὅτι μόνον ἡ παλαιότης ἢ ἐπιδράσασα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν χρι-
στιανῶν, μόνον αὕτη καὶ οὐδεὶς ἄλλος λόγος παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὰ
τοιαῦτα ἀπεικασματα. Διότι ἐάν ἀληθῶς τὸ πῦρ παρεμόρφου τὰς εἰκόνας
ἢ ἄλλη πλὴν τῶν ῥηθειῶν αἰτιῶν, τίς ὁ λόγος τοῦ νὰ μὴ ἀφεθῇ μόνον
τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διασπορῆν οὕτως ἀπείκασμα, ὅπερ οὕτω πλείστου θὰ
ἐτιμᾶτο ; Διὰ τὸ νὰ ἐξισωθῇ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως πρὸς πολλὰ ἀντίτυπα
αὐτοῦ καὶ νὰ καταστῇ τέλος δυσδιάκριτον ἀπ' αὐτῶν, νὰ προσέρχονται
δ' ἐντεῦθεν ἀμφιβολίαι αἰτίνας παραβλάπτουσι διασπλεύουσιν τὰς πε-

ποιθήσεις πολλῶν ὡς πρὸς τὸ ἀληθές ἢ μὴ τῆς προελεύσεως τῶν τοιούτων, πρᾶγμα ὅπερ θὰ ἠδύνετο σκάνδαλα νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ; Ἐπειτα ἔχομεν καὶ τοιαῦτα εὐτυχῶς παρὰδείγματα εἰκόνων διαστραφειῶν ὑπὸ κεραυνοῦ ἐν ἐξοχικοῖς ναύτοις, ἐπὶ ὑψηλῶν κορυφῶν ἢ ἐν ἀναπαταμέναις πεδιάσι κειμένοις, οἵτινες ὁμῶς οὔτε ἐπεδιορφώθησαν, οὔτε ἐπανελήφθησαν ὁμοίως.

Εἶπον ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος δι' ὃν πᾶν τὸ παλαιότερον ἐλατρεῖτο μετὰ μείζονος δυνάμεως μετὰ πλείονος ζήλου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ αὐτὸς ἀνελιχθεὶς ἤδη καταδείκνυται ὡς ἀφορμὴ τῆς καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις ὑπ' ἐξέτασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἀπεικασμάτων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ ὡς εἶχον καὶ παλαιότεραι εἰκόνες. Ἐξεφράσθη μετὰ μετριότητος ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐπολλυπλασιάζετο ἡ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἀφοσίωσις, κατήντησε φανατισμός. Μόλις ἀπὸ τῶν κατακομβῶν ὅπου διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐθνισμοῦ ἦσαν κεκρυμμένοι ὑπερέβαλον τὴν κεφαλὴν οἱ χριστιανοί, μόλις ἤρχισεν ἐλευθέρως νὰ λειτουργῇ τὸ θρήσκευμα, οἱ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν διωγμῶν τυγχάνοντες ἄρτι ἀνακύπτοντες ἀνέλαβον τὸ θάρρος τοῦ νικητοῦ, σὺν τούτῳ δὲ καὶ τὴν σύσφιγγιν εἰς ἐνότητά διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν παραδόσεων θεωροῦντες ταύτας ὡς ὅπλον κατὰ τῶν ὁπωσδήποτε δυναμένων νὰ ἀναφκνῶσιν ποὺ ἐξεγερτικῶν τάσεων τοῦ παταχθέντος ἤδη ἐθνισμοῦ, ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν τελευταίων, τῶν κινδυνωδεστέρων πληγῶν τῆς ἐν σφαδασμοῖς ἐκπνεύσεως ἤδη ἀρχαίας λατρείας. Πρώτη τῶν φροντίδων ἦτο ἡ διαγραφὴ τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν τῆς λατρείας εἰς οὓς προσέδραμεν ἀρωγὸς ἡ τέχνη διὰ τε τῆς σμίλης καὶ τοῦ χρωστῆρος. Τοῦ χρόνου προϊόντος παρεδίδοντο ταῦτα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἐξήπτετο μᾶλλον ὁ πρὸς τὸ νέον θρήσκευμα ζήλος καὶ οὕτως ὅ,τι μετὰ τινος ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὠρίσθη ὡς θεμελιῶδες ἐν τῇ πρώτῃ ἰδρύσει τῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ Παλλάδιον ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα τῶν ἱερωτέρων, τῶν λεπτοτέρων αἰσθημάτων τοῦ θερμοῦ ἀποδεχομένου τὰ τοῦ δόγματος αὐτοῦ.

Θέσαστε ταῦτα πάντα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀ παιδευσίσεως τῶν χρόνων οὓς ἐν ἀχλὺ παντοίων περιπετειῶν, ἐν τῷ σκότει τῶν τῆς στασιμότητος αἰώνων διήλθε τὸ ἔθνος καὶ θὰ ἴδῃτε εὐκρινέστερον τὴν ἀλήθειαν οὗ εἶπον ἡδὴ, ὅτι μετὰ πολλῷ μείζονος ἐπιτάσεως ἐμφανίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια, ἢ ἐν τῇ τῶν παλαιότερων τῇ οὕτως ἐλευθεριάζουσῃ ἔνεκα τῶν μᾶλλον κεχαλκασμένων θεσμῶν, ἔνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως αὐτῆς, ἥτις καὶ περ τὴν ἐνότητα τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀντιπροσωπεύουσα, οὕτω διεσπασμένη αὕτω διανεχωρισμένη ὑπὸ πολλὰς διευθύνσεις παρίσταται. Ὅταν ἐδυθίζετο τὸ ἔθνος εἰς τὰ πέλαγος τὸ σκοτεινὸν τῆς ἀπὸ τῆς ἀκμῆς ἀπομακρόνσεως, ὅπου ἡ παρακμὴ ταχεῖα ἐφήπλου τὸν πέπλον αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ, ἐπὶ τοσούτῳ ἐζητεῖτο κα-

ταφύγιον, λιμὴν ἀσφαλῆς ἐν τῷ ἀπειλισμῷ τῷ πανταχόθεν περιβάλλοντι λιμὴν ὑπισχεόμενος βελτίωσιν τῆς καταττῆτος. Εἰς μόνος φινὸς πρὸς τοιοῦτον λιμένα ἐν τῷ σκότει διακρίνεται, ὁ πολλὰ ἐπικυγελλόμενος τηλαυγῆς τῆς θρησκείας φωτίζων λαμπρὰς παρδόσεις. Πρὸς τοῦτον τραπέντες συνεδέθησαν μετὰ τῶν παρδόσεων οὕτως ὥστε τχύτας ὡς τὸ ἱερώτερον κειμήλιον ἐφύλασσαν, ὡς κόρην ἐτήρουν ὀφθαλμοῦ πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ἀδιαφοροῦντες, ἀποβλέποντες δ' εἰς ὅτι πελαϊόθεν ἐδέξαντο καὶ χρώμενοι τοῖς παρδιδόμενοις ὥσπερ θερμοῖς ἱεροῖς καὶ ἀπαρκυβιάστοις. Εἰκότως. Διότι στρεφόμενοι περὶ τοὺς χρόνους αὐτῶν οὐδὲν εὕρισκον τὸ ἐλπίδα τινὰ παρέχον, πολλῷ δὲ μάλλον πολλὰ τἀπελπίζοντα, πολλὰ τὰ μετεώρους τηροῦντα, ἐν ᾧ ἀνάγκησιν ἐλάμβανον ἐν τοῖς ἀπὸ τῶν πάλαι διοχετευομένοις.

Ἐκ τῆς προσκολλήσεως αὐτῶν ταύτης εἰς τὰ παλαιὰ, προήλθε τοιαύτη περὶ τχύτα σπουδή, ὥστε ἐντὸς μικροῦ φανατισμὸς διαδέχεται τὴν ἀπλὴν τῶν πάλαι θεραπείαν, φανατισμὸς ὑφ' οὗ οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἐννόουν νὰ παρεκκλίνωσι τῶν παρδεδομένων, νὰ προστώσι τῶν δεδογμένων τοῖς προγόνοις. Ἠγάπησαν ταῦτα οὕτως ὥστε παρέδοσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς ταῦτα τοῖς ἀμέσως διαδεξαμένοις, παρ' ὧν ἐν ἐπιτάσει πάντοτε παραδιδόμενα ἔθιμά τινὰ περιήλθον μέχρις ἡμῶν ἀπαρκαμείωτα, καὶ τοι σήμερον πλέον κατὰπετόντος παντός ἐνθουσιασμοῦ καθ' ἑξιν μάλλον ἀπλὴν ἐπαναλαμβάνονται ἐν διαδοχῇ χωρὶς καὶ νὰ εἶνε γνωστὸς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἐπαναλήψεως.

Ἐκ τούτων ἤδη πάντων εὐκολώτατα συνάγεται ὡς ἄμεσον πόρισμα ὅτι λόγος τῆς τοιαύτης πρὸς τὰ ἀρχαιότερα προσηλώσεως εἶνε ὁ σεβασμὸς ὃν ἐπέβαλλον ταῦτα ἐν ἡμέρας πονηρικῆς, ὁ σεβασμὸς ἐκεῖνος ὃν ἄλλως εὕρισκομεν ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὃν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην συναισθανόμεθα πρὸ πολιτικῆς κεφαλῆς, ὅστις ὑπεγορεύεται ἡμῖν πρὸ βεβαρυμένου ὑπὸ ἐτῶν σώματος. Ὡς περὶ πλείστου ποιούμεθα τὴν πολιότητα ταύτην ἐπιθυμοῦντες νὰ παρκαμένη ὡς Μέντωρ ἐν ἡμῖν, ὡς ἔμπειρος ὁδηγὸς, οὕτως ἀναζητοῦμεν παρηγορίαν πολλάκις ἐν τοῖς ἡθεσιν, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν παλαιότερων. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν καθ' ἐκάστην ὅ,τι ἐν ἐκείνοις καλὸν λογιζόμεθα καὶ παρδίδομεν τοῖς μεθ' ἡμῶν κατὰ λόγον τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχον ἐφ' ἡμῶν ὅσα παρελάβομεν. Ὁ αὐτὸς λόγος ἐτηρήθη ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν· πᾶν τὸ τὴν ἀρχαιότητι περιβαλλόμενον ἀγιώτερον ἐκλαμβανόμενον, ὡς θαυματουργόν τινὰ δύναμιν ἐνέχον θεωρούμενον, ὑπὲρ πᾶν ἄλλα τίθεται πρᾶσιμωμενον καὶ τῶν ἐξοχωτέρων πολλάκις ἔργων ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ.

Ἴδου ὁ ἀληθὴς λόγος, δι' ὃν εἰκόνας τινὲς ἀγίων τὴν συνήθη ὄψιν ἀπαβαλοῦσαι μέλκιναν περιβάλλονται, ἰδου ἡ αἰτία ἡ εὐλογία τῆς διαδόσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τοιούτων ἀπεικασμάτων, ἔχουσα μὲν τὴν

ἀρχὴν ὡς ἐδείχθη ἐν παλαιotáτοις χρόνοις ὁπόθεν τῷ χρόνῳ κατήλθε μέχρις ἡμῶν, ἐνισχυθεῖσα δὲ τὰ μέλιστα καὶ ἐπιτεθειτά, ὁπότε δὲν ἐλευθέρῃ ἀδέσμευτος καὶ ἐλευθέρῃ ἡ τέχνη, ὁπότε ὁ χρωστήρ τοῦ καλλιτέχνου δὲν ὤθεϊτο ὑπὸ τῶν ὑπὸχρεώσεων τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἐλατήριον εἶχε τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ὥθῃσιν δ' εἰς τοῦτο τὴν φιλοκαλίαν τῶν χρόνων καθ' οὓς αὐτὸς μὲν ἦτο μηχανὴ ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ ὑπήγετο εἰς τὰς ἀπειρήσεις καὶ ἰδιοτροπίας τοῦ ἐκκάστοτε ἐπιφορτίζοντος αὐτὸν τὴν οἰκνυδέποτε γρηφὴν εἰκόνας τινός, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκδηλώσῃ ἄλλως τὴν ἐπὶ τοῦτο θλίψιν αὐτοῦ ἢ ἀναγκάριον εἰς γωνίαν τινὰ τῆς εἰκόνας τὰ ἐκφραστικώτατον διὰ τὴν θέσιν τῆς τέχνης.

Θέλοντας ὁ βλάχος
μὴ θέλοντας ὁ ζωγράφος
φύρεσε Χριστέ μου
κόκκινα παπούτσια.

Ἐν Παιραιῇ τῇ 1 Μαΐου 1882.

Γεώργιος Χ. Δραγάσης

ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥ

ἮΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΑΥΤΟΧΩΡΟΥ

Κ Ε Δ Ρ Ο Σ

Τὰς χώρας ἐκείνας, πρὸς ἃς ἄλλοτε προσέβλεπον μετ' εὐλαθείας οἱ τῶν ποιημάτων ἥρωες, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐπιφοίτησιν δυνάμεως θείας καὶ ἰσχυρᾶς οἱ τῶν ἀγώνων παλαισταί, τὰς χώρας ἐκείνας, ἐν αἷς ἤστραπτε τῶν ἀμαρτωλῶν ἡ πάλλα καὶ ἐδρόντα τὸ ἐκηρόλον κρηνοφύλλι τοῦ χρόνου τὴν βυρεῖαν μάστιγα κατὰ τῆς βυρείας καὶ μακρᾶς δουλείας, ἥς τὰ σπέρματα καὶ τὴν κακοδαίμονίαν ἐπέπρωτο καὶ νῦν ἔτι νὰ αἰσθάνωνται, ὅτε ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ τῶν ἐθνῶν σημεῖα ἐν ἱερὸν καὶ πολυπόθητον σύμβολον ἐπιγέγραπται ἐλευθερία καὶ πρόοδος, τὰς χώρας ταύτας μελετῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ περιεργάζονται οἱ ξένοι, ἀγνοοῦντες δ' ἡμεῖς τὸ πικράπαν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐγκύψωμεν εἰς ἰδίαν ἔρευναν, καὶ οἱ μὲν παροδικὰς καὶ ἀνερματίστους ὅλως τὰς διατριβὰς αὐτῶν ποιοῦμενοι διαλισθίνουσιν ἔστιν ὅτε σφαλλόμενοι περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ ἀκριφῆ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν, ἡμεῖς δὲ ἀνκπαλλοτρίωτον ἔχοντες προγονικῆς οὐσίας δικαίωμα ἐφησυχάζομεν ἐπὶ τῷ ἀναφαιρέτῳ τούτῳ τῆς ἰδιοκτησίας τίτλῳ εἰς τὸν χρόνον μόνον ἐλπίζοντες καὶ τὰ πάντα ἐξ αὐτοῦ προσδοκῶντες.